
SERBIAN SPIRITUAL REVIVAL WEEK
XX

**THE MIDDLE AGES
IN SERBIAN SCIENCE,
HISTORY, LITERATURE
AND ARTS
IV**

SYMPOSIUM
DESPOTOVAC–MANASIJA, August 25–26, 2012

Editorial Board
*Gordana Jovanović,
Zlata Bojović and Rada Stijović*

Editor-in-Chief
GORDANA JOVANOVIĆ

DESPOTOVAC
2013

ДАНИ СРПСКОГА ДУХОВНОГ ПРЕОБРАЖЕЊА
XX

**СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ
НАУЦИ, ИСТОРИЈИ,
КЊИЖЕВНОСТИ И
УМЕТНОСТИ
IV**

НАУЧНИ СКУП
ДЕСПОТОВАЦ–МАНАСИЈА, 25–26. АВГУСТ 2012

Редакција
*Гордана Јовановић,
Злајка Бојовић и Рада Симијовић*

Главни уредник
ГОРДАНА ЈОВАНОВИЋ

ДЕСПОТОВАЦ
2013

Издаје
Народна библиотека „Ресавска школа“

За издавача
Санела Симић

САДРЖАЈ

СРЕДЊИ ВЕК У СРПСКОЈ НАУЦИ, ИСТОРИЈИ, КЊИЖЕВНОСТИ И УМЕТНОСТИ IV

Јелка Ређеј (Нови Сад): Гроф Ђорђе Бранковић
о султану Сулејману Величанственом
7

Гордана Јовановић (Београд): Молитвени запис на свитку ктиторске
фреске деспота Стефана Лазаревића
17

Биљана Марковић (Београд): Уговор о купопродаји
према рударском закону деспота Стефана
29

Звездан Живановић (Смедерево): Политичка философија деспота
Стефана Лазаревића
41

Ђорђе Перић (Београд): Псалтир и псалми у животу деспота Стефана
Лазаревића (II)
57

Сћаноје Бојанин (Београд):
Мумија Константина Философа Костенечког
81

Владимир Вукашиновић (Београд): Рукописни предлошци првих
штампаних српских служабника у манускриптној збирци манастира
Високи Дечани
97

Живојин Андрејић (Рача–Крагујевац): Српска средњовековна жупа
Ресава у земљи Браничево
109

Љиљана Сивошић (Београд): Символички гестови у минијатурама
Гаврила Стефановића Венцловића

141

Злаиша Бојовић (Београд): *Terra d'oro* – земља злаиша
деспота Стефана Лазаревића

179

Мариша Фрајнд (Београд): Драмски лик деспота Стефана Лазаревића

191

Рада Сивијовић (Београд): Српскословенска лексика
у Вуковом преводу Новог завјета

203

Александра Јовановић (Деспотовац): Средњовековни локалитет Бела
црква код Бељајке, значај и потенцијали

219

Милунка Мишић (Ниш): Кад су (фото-)снимци старог Ниша
и Ресаве (Манасије) били савремени

239

Марина Сивојевић (Београд): Из проблематике проучавања лексике
из области прераде млека у ресавском крају
(на материјалу из Великог Поповића)

257

П р и л о з и

Марина Сивојевић (Београд): Из фитонимије ресавског краја
(коровска флора)

267

С е ћ а њ а

Мирољуб М. Сивојевић (Црквенац): Прилог сећањима
на академика Мирослава Пантића

275

Х р о н и к а

Санела Симић (Деспотовац):
Хроника XX Дана српскога духовног преображења
Свечаност достојна Стефана Високог
(Деспотовац 25–26. август 2012)

275

ИЗ ПРОБЛЕМАТИКЕ ПРОУЧАВАЊА ЛЕКСИКЕ
ИЗ ОБЛАСТИ ПРЕРАДЕ МЛЕКА
У РЕСАВСКОМ КРАЈУ
(на материјалу из Великог Поповића)

У раду се по лексико-семантичким групама представља лексички материјал из једне области материјалне културе – прераде млека прикупљен у селу Велики Поповић, у средњем делу слива реке Ресаве. Презентовани материјал се анализира са лексичког становишта: издвајају се синонимски низови (*йодлев-мја-сършише*), указује се на конкуренцију лексичких јединица, повлачење и специјализацију појединих лексема и њихових семантичких реализација (нпр. *млекара* 'фабрика за прераду млека и млечних прерађевина; просторија са одговарајућом опремом за прикупљање и чување млека у оквиру земљорадничких задруга и сл. фирми', а не више 'просторија/зграда у домаћинству за чување и прераду млека'). Неколиким дијалекатским текстовима илуструје се функционисање ове лексике у етнографском и социјалном контексту.

Кључне речи: ресавски говор, лексика, значење, прерада млека и млечних производа.

Лексички ниво језика представља одраз материјалне и духовне културе једног народа. Посведочено лексичко благо из народних говора у различитим речницима и збиркама речи има вредност извора не само за лингвистичка већ и социолошка, етнокултуролошка, антрополошка и друга истраживања. На недовољност језичких испитивања, а нарочито лексичких, на простору детерминисаном сливом реке Ресаве указао је С. Реметић на XI Данима српскога духовног преображења.¹ Граматич-

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 178009 *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ*, који у целини финансира Министарство за науку, просвету и технолошки развој Републике Србије.

¹ С. Реметић, *Ресава у српској дијалектологији*, Ресава (Горња и Доња) у историји, науци, књижевности и уметности II, Дани српскога духовног преображења XI, Деспотовац, 2003, стр. 125–134.

ки описи ресавског говора обухватили су прозодијски, фонетско-фонолошки и морфолошки ниво језичке структуре, најпре, у необјављеном рукопису професорског рада М. Ивковића, који доноси грађу из прве деценије XX века,² а потом су представљени у монографији А. Пеце и Б. Милановића.³ Лексика из ресавског краја ушла је у грађу за Речник САНУ, а приносици лексичког материјала с краја XIX века били су Н. Даничић (Дан. Н. – збирка речи из села Купиновца), Ђ. Мелентијевић (Мел. 1 – збирка речи из Свилајнца и Ресаве), Д. Митровић (Митр. Д. – збирка речи из параћинског, деспотовачког и ресавског среза), на преласку у XX век И. Милосављевић (Милос. И. – збирка из околине Јагодине) и А. Пецо и Б. Милановић (П–М – збирка речи из Ресаве) 60-их година XX века.⁴ Грађу за проучавање лексичких карактеристика говора овог краја, осим РСАНУ, нуди и осамнаест народних приповедака које је забележио М. Ивковић, а које су објављене у збирци у СЕЗб-у XLI 1927. године,⁵ те и сама етнографска студија С. Мијатовића о ресавском крају.⁶ Скроман допринос познавању лексике ресавског краја дали смо у прилозима о систему назива верских празника, воденичкој лексици, коровској флори и етницима и ктетицима на овом терену.⁷ У оквиру пројекта *Дијалектолошка исцртавања српског језичког простора* Института за српски језик САНУ проф. др Рада Стијовић и доц. др Драгана Радовановић

² З. Живковић Христић, *Милош Ивковић и његово проучавање ресавских говора – посебно у области Горње Ресаве*, Средњи век у српској науци, историји, књижевности и уметности II, Дани српскога духовног преображења XVIII, Деспотовац, 2011, стр. 169–196.

³ А. Пецо, Б. Милановић, *Ресавски говор*, Српски дијалектолошки зборник XVII, Београд, 1968, стр. 241–351, в. и М. Спасојевић, *О акценци варошице Велики Појовић*, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, Посебно издање посвећено проф. М. Вукићевићу, Косовска Митровица, 2009, стр. 495–507.

⁴ *Речник српскохрватског књижевног и народног језика I–XVIII*, САНУ, Београд, 1959–, за наведене изворе уп. књ. XVII, Београд, 2006, VIII–CX. Опширније о овим сакупљачима и лексици која је забележена в. Р. Стијовић, М. Стијовић, *Скупљачи народног блага Ресаве*, Митолошки зборник 29, Рача, 2013, стр. 265–278. Свакако, у Речнику САНУ могу се наћи и речи из овог краја које су забележили сакупљачи који су ту случајем боравили и чија збирка носи шири ареални назив, уп. нап. 17.

⁵ *Српске народне приповејке*, Српски етнографски зборник XLI, Београд, 1927.

⁶ С. Мијатовић, *Ресави*, Српски етнографски зборник XLVI, Насеља 26, Београд, 1930, стр. 97–239.

⁷ М. Спасојевић, *О називима верских празника у ресавском крају*, Дијалекат – Дијалекатска књижевност, Лесковац, 2009, стр. 203–214; иста, *О воденичкој терминологији ресавског краја*, Савремена проучавања језика и књижевности I/1, ФИЛУМ, Крагујевац, стр. 2009, 185–192; иста, *Из фитономије ресавског краја (коровска флора)*, Дијалекат – Дијалекатска књижевност 3, Лесковац, 2011, стр. 166–172 (рад је прештампан у овој књизи); иста, *Прилог познавању лексике ресавског краја – етници и ктетици*, Митолошки зборник 29, Рача, 2013, стр. 279–295.

управо обављају теренска истраживања на ресавском подручју, те се могу очекивати нови резултати о стању и променама у овдашњем говору.⁸

Овом приликом пажњу ћемо усмерити на лексикку⁹ везану за област прераде млека. Наиме, традиционални начин привређивања и преживљавања на простору Балкана, подразумевао је различите видове земљорадње и сточарства, те је допринео богатству речи из ове сфере.¹⁰ Такође, ако имамо у виду чињеницу из првих деценија XX века, коју нам доноси Станоје М. Мијатовић,¹¹ да се у Ресави сматрао сиромасом онај ко има између 30 и 50 брава оваца, може се претпоставити развијеност и богатство лексике везане за млеко и његову прераду. С обзиром на чињеницу да се начин чувања стоке, избор гајених животиња (краве, овце, козе) и њихова бројност разликују у нижим и вишим пределима слива Ресаве, разликује се и начин прераде млека, па и сама лексика. Детаљна обрада овог проблема изискује много више простора, те ћемо се овом приликом ограничити само на лексикку која је прикупљена снимањем на једном пункту – у Великом Поповићу, варошици у средњем делу слива Ресаве. Циљ нам је да представимо грађу и укажемо на неке специфичности, иновације у смислу померања значења у оквиру полисемне структуре неких лексема, повлачења појединих лексема под утицајем модерног начина живота итд., али и на очувања неких старих речи и значења, и тако подстакнемо детаљније изучавање лексике из ове области на целом простору Ресаве. Посебно би значајно било обрадити ову лексикку у вишим планинским пределима, у којима се још увек негује бачијарење,¹² и где је овај лексички слој још разгранатији него на посматраном терену.

⁸ Већ се појавила једна студија из синтаксичке проблематике в. Р. Стијовић, *Ширење аналићизма у говору Горње Ресаве (на примеру сјаићуса инфинићива)*, Јужнословенски филолог LXIX, Београд, 2013, стр. 417–428.

⁹ О одређењу терминолошких спојева семантичко поље, лексичко-семантичка група, тематска група в. Р. Драгићевић, *Лексикологија српскога језика*, Београд, 2010, стр. 235–241.

¹⁰ Уп. А. Н. Соболев, *Из названий молочных продуктов в пиперском говоре*, Зборник Института за српски језик САНУ I, Посвећено др Драгу Ћупићу поводом 75-годишњице живота, Београд, 2008, стр. 555–565; Д. Црњак, *Називи за млијеко и мљечне производе у околини Лакиша*, Лексикологија, ономастика, синтакса, Зборник у част Гордани Вуковић, Филозофски факултет, Нови Сад, 2011, стр. 283–292. Такође, ова лексика је саставни део ширих лексичких група као што је сточарска или пастирска лексика, в. радове на ове теме: М. Божовић, *Сточарска терминологија Ибарског Колашина*, Прилози проучавању језика 20, Нови Сад, 1984, стр. 189–192; Ж. Бошњаковић, *Пастирска терминологија Срема*, Нови Сад, 1985; С. Ракић-Милојковић, *Пастирска терминологија Кривовирског Тимока*, Српски дијалектолошки зборник XXXIX, Београд, стр. 11–148, Г. Јашовић, *Пастирска терминологија Пећког Подгора*, Приштина, 1997.

¹¹ С. Мијатовић, *нав. дело*, стр. 176.

¹² Уп. *истио*, стр. 154–155.

На основу прикупљеног материјала, издваја се неколико лексичко-семантичких група: 1. називи за млеко и млечне производе, 2. лексеме којима се именују предмети за прераду млека и израду сира, 3. потом лексеме којима се именују процеси и радње у преради млека, 4. лексеме којима се именује место за складиштење млека и млечних производа и, најзад, 5. лексеме којима се именују лица која се баве прерадом млека.

1. За млечне производе уопште на подручју Ресаве користи се синтаagma *бѣли мр̄с*. Централно место у овој лексичко-семантичкој групи заузима лексема *млѣко*, која је на овом простору забележена самостално или у различитим синтагматским спојевима. Најпре, у синтагмама структуре *конгруенѝни айрибуѝи + именица* за врсте млека према пореклу: *кр̄вље млѣко*, *ѡвче млѣко*, *кѡзје/кѡзје млеко*, *(ѝо)мѣшано млѣко*. Исту структуру имају синтагме којима се исказује квалитет, јачина млека: *масно млѣко*, *мр̄сно млѣко*, *јакѡ млѣко*, *дебѣло млеко*, *ѝуно млѣко*, односно *ѝдно млѣко*, *слабо млѣко*, *ѝанко млѣко*. Честе су и синтагме са атрибутом употребљеним трпним глаголским придевом: *бл̄ажено/разбл̄ажено*, *ка̄љено млѣко* за млеко у које је сипана вода. Уп. *Најслабѝје је кр̄вље млѣко*, *а најѡче кѡзје*; *Кад млѣко дебѣло*, *ѡно ѝма ка̄јмак за ѝр̄с* итд.

Млеко се именује још и синтагмом *сла̄ѝко млѣко*, а чује се и *свѣже млѣко*, *ѝр̄сно млѣко*. Из употребе се повлачи лексема *варенѝка* – 'свеже или кувано'. Она информаторима није непозната, али је у пасивном лексичком фонду, с обзиром на то да у исказу бележимо и навођење синонима, вероватно из потребе да се млађем саговорнику објасни значење те речи: *за вечѣру јѣмо варенѝку – млѣко*. Посведочен је неколико пута и атрибутом употребљен трпни придев у синтагми *в̄арено млѣко*: *надр̄ѡбимо в̄арено млѣко*. Међутим, у употреби је раширена синтагма: *кувано млѣко*, чији је антоним, поред синтагме са негираним трпним глаголским придевом *некувано млѣко*, и синтагма *жѝво млѣко*. Поменимо још деминутивно-хипокористичка образовања *млѣкце* и *млѣканце*.

Прототип млечних производа представља свакако *сир*, али се у овом крају уопштио и за номинатив облик партитивног генитива *сѝра* (као и *лѣба* и *лѣка*¹³). Што се синтагматских спојева са лексемом *сѝра* тиче, забележили смо врсте сира према млеку од ког се праве. Дакле, у грађи су се нашле структуре придевски *конгруенѝни айрибуѝи + именица*: *кр̄вљи сѝра*, *ѡвчи сѝра*, *кѡзји сѝра*, *мѣшан сѝра*. Затим, према степену зрења, за врсте сира синонимно се користе синтагме: *мл̄ад(и) сѝра*, *не-*

¹³ А. Пецо, Б. Милановић, *нав. дело*, стр. 331 и Б. Милановић, *О облику и де-клинацији имена месѝа ѝѝѝа* Бошњане, Рибаре у савременом књижевном језику, Наш језик XIII/3–5, Београд, 1963, стр. 149.

йрєврѐо сѝра, мѐк сѝра, нѐслан сѝра, односно *йрєврѐо сѝра, сѝа̀ри сѝра*. Такође, под утицајем новог начина прераде имамо антонимски синтагматски пар са падежним атрибутом: *сѝра на сѝа̀ри на́чин* : *сѝра на нѐви на́чин*. Док је првом члану овог пара синоним *йрєврѐо сѝра*, синоним за други члан је изведеница *брзâк*, семантички мотивисана краћим временским периодом потребним за његово добијање, па смо забележили и синтагму *сѝра на брзи на́чин* и синтагму са атрибутивом *сѝра брзâк*. Усирена маса још се назива *сѝрење*, а према казивању неких информатора и *йѐдлев*. Течност, сок који отпушта сир назива се *сѝруйика*, а скувана и расхлађена слана вода у којој стоји сир – *йрѐсѐлац*. Иначе комади исеченог сира именују се лексемама *велије* или *йарчићи*, ређе према облику *кёцке* или *кришке*.

Од млечних производа домаће радиности раширено је *кѝсело млѐко*, што представља сложени назив. Иначе, прост збир ових лексема односи се на покварено млеко. Међутим, у том случају квалитативни придев *кѝсео* ретко се користи у овој синтаксичкој позицији, већ у позицији именског предикатива: *йѐ је млѐко кѝсело*. За исказивање истог семантичког садржаја најчешће се користе префиксирани глаголи: *уквâри се, йоквâри се, укѝсели се*¹⁴: *јучѐр ми се млѐко укѝселило*, као и према њима образовани трпни глаголски придеви: *уквâрен, йоквâрен, укѝшељен* и у атрибутој и у предикативној функцији. Неретко се користи глагол *йрєврѝрда се*¹⁵ са значењем 'згрудвати се, згрушати се (о поквареном)': *ка(д) дугâчко сѝоји, йа дћеш да скѝваш млѐко, дно се йрєврѝрда*. Такође се и за сир користе лексема *укѝсели се, йоквâри се, уквâри се*, а лексема *разболѝ се* има значење 'добити гљивице приликом процеса врења (о сиру)'

Лексема *кајмак* овде се употребљава у два значења. Она најпре значи 'корица млечне масноће која се ствара на прохлађеном свежем или куваном млеку'. Њено друго значење односи се на млечни производ који настаје скупљањем овог слоја, с тим што се у вишим, планинским пределима прави кајмак,¹⁶ а у нижим пределима не: *Кад се скѝва млѐко, йа се олâди, йа̀д йма кајмак, али ми йѐ нѝсмо сакѝйљâ ли кајмак. Тѐ йа̀мо у йланѝну, овдѐ, а и овѝ Злâйѝни, Аѝѝни [околина Бруса] ... кѝе кајмак, нѐсе на Злâйѝбор, йѐ кајмаѝци, каже. Па млѐко осѝане йѐсле йѐсно, йа йѐдлѝју сѝра, а ми йѐ нѝсмо кѝйили нѝкад ...*

¹⁴ Пошто је у овом говору инфинитив углавном ишчезао, користећемо 3. лице једине презенте, уп. Р. Стијовић, *нав. дело*.

¹⁵ Уп. Р. Skok, *Етимологјски рјечник хрватскога или српскога језика* III, JAZU, Zagreb, 1973, s.v. *urda* (реч је раширени балканизам непознатог порекла). У планинским селима Горње Ресаве и данас се припрема *врѝда* 'јело од куване сурутке'.

¹⁶ Према сведочењу С. Мијатовића, *нав. дело*, стр. 177, на свилајначкој пијаци је био чувен стрмостенски кајмак и јеловачки сир.

Тако смо јели *тїб млеко*, са свѣ *тїа кѣмак*. Према степену зрења, кајмак, као и сир, може бити *млади* и *стари*, *їреврѣо*.

Од назива савремених млечних индустријских производа овде су свакако у живој употреби *јѣгурї* и (*кїсела*) *ївљака*, што представља иновације у лексичком систему. Лексема *маслац* такође се користи за индустријски производ,¹⁷ а *качкавал* се данас овде спрема и у кућној радиности.

2. Материја која доводи до сирења именује се лексемом *їбдлев*, ређе *маја* (обично за прављење киселог млека) и *сїришиїе*, а ово њено значење је настало метонимијом према делу желуца говечета, од кога се некад припремао раствор за сирење: *Нѣки ївїи нѣки, кѣже, їрѣвили тїа їбдлев. Мѣја мајка нїје, ђна свѣ куйѡвала. Нѣ знам тїамо од сїришиїа од нѣшиїо, їоїѡїи се у вѡду, ја тїб нѣ знам уѡїшиїе*.

Издвојено је више лексема за именовање предмета који се користе у процесу прераде млека и прављења сира и других млечних производа. Лексема *цедїло*, као дериват глагола *цедиїи*, значи 'комад танког платна који служи за цеђење млека (обичног или усиреног)': *Цедїло је їлїїно рѣїко шїо се цѣди сїра у њѣга, и сѡ їма да се кїи цедїло...* Као синоним ређе се користи лексема *газа*. И лексема *цѣдњак* такође је дериват поменутог глагола, а на овом терену користи се у два значења: 'решеткасти суд за цеђење млека', али много чешће 'дрвени предмет у облику треношца нагнут на једну страну, на коме стоји сир да се оцеди'. У тој функцији употребљава се и обични дрвени предмет – *даска*. Осим судова, *шерїа*, *лонац*, *кѡфа*, за чување сира користе се и дрвене посуде, које се називају *чабрїце*: *Имаїе чабрїце дрвѣне. Дрїго чабар за сланїну, дрїго чабрїце. И ѡни свѣ у тїе чабрїце дрвѣне чївѡли*.

3. Лексеме којима се именују радње везане за прераду млека су бројне на овом терену. То је најпре глагол *мїзѣ*¹⁸ у свом основном значењу и у споју са префиксима *из-* и *їо-*: *мїзѣ, їомїзѣ, измїзѣ: ја држїм ѡвцу, мѡја бѡба їомїзѣ; мїзѣмо млеко*. Затим, се користе глаголи *цѣди*, *їрецѣди* са значењем 'пропуштати/пропустити млеко кроз цедило'. Данас је раширен глагол (*с*)*кїваїи*, а његов синоним са периферије

¹⁷ У планинским селима се још увек *їрѡви масло* и спрема *макало* 'отопљено масло'. Некада је то можда била пракса и у нижим подручјима, о чему, рецимо, сведоче лексеме *бућка* 'суд у коме се бућкањем прави масло', *бућкало* 'штап којим се бућка млеко при прављењу масла' забележене и у Свилајнцу према Речнику САНУ (Тит. – Владимир Тителбах). Наравно, ово се мора узети са резервом, с обзиром на Мијатовићеве тврдње да су мештани горњоресавских села своје производе доносили на свилајначку пијацу, С. Мијатовић, *нав. дело*, стр. 177.

¹⁸ Савремена технологија донела је и нове справе – апарате за мужу, који су у овом крају, осим под овим синтагматским називом, познати и као *мїзилице*. Још један податак привредно-економске природе је да се у овом селу обично чувају краве, док је прерада овчијег млека (па и козјег) углавном у сећањима наших информатора.

На основу изложене грађе, може се рећи да је лексика из области прераде млека и назива за млечне производе један динамички лексички слој. Он у себи још увек чува традиционалне називе, али није затворен за нове. Тако се, рецимо, лексема *вари(џи)* са својим префиксалима и дериватом *вареника* повлачи из употребе. Занимљиво је да је овде још жива употреба лексеме *вариво* за чорбаста јела. Показали смо такође да промене у материјалној култури и друштвеном систему доводе до извесних новина у лексичком систему и полисемној структури појединих лексема, на пример, нови називи за сир, или активирање лексема из деривационог гнезда лексеме *млѐко*: *млѐкар*, *млекàра*, *млѐкација* за модерније појмове и занимања која доноси савремена подела рада и развој технологије. Такође, навели смо и више синонимских низова (*с ѝришиџе–мàја–ѝòдлев*; *сѝрење–ѝòдлев*), а издвојили смо лексеме које се користе у више значења у овој тематској области као: *кајмак*, *цѐдњак*, *оу ѐди* итд. Испитивање овог лексичког слоја на ширем простору Ресаве дало би значајне лингвистичке и етнографске резултате – вредну дијалектолошку карту и свакако занимљив речник.

Изводи из текстова

Јà држим óвцу, òна [баба] помўзѐ, прецѐдимо млѐко на цедѝло, имàо и цѐдњак. Цедѝло је плàтно рѐтко што се цѐди сѝра у њѐга, и сàд ѝма да се кўпи цедѝло... Прецѐдимо и подлѝје... не кўва се, подлѝје млѐко. Кат се млѐко подлѝје, стојѝ јѐдно двà сàта и сѝпа га у цедѝло и напрàви сѝра, претѝснемо пòсле. Пр̀во се кàплџе сўнуто, па пòсле се стѐгне, па се претѝсне и сечў се велѝје сѝра.

Тà сѝра кат се исѐчѐ, òдма на велѝје, òдма се посòли и спàкује се у нѐку тепсѝју или шѐрпу да стојѝ, дòкле онàко прѝми сò и òнда пàкујемо. Пре бѝле чабрѝце, ѝма кàнте и лòнци, пакўје се и стојѝ за двѐ недѐље док проврѝ. Дѐсе^т дàнà лѐти, кад је зѝми, мàло вѝше. Кат проврѝ тà сѝра, узѝмамо да јѐдемо.

Мѐшàју òвче млѐко и кр̀вљџе млѐко. Кўј нѐма òвце, пòсе сам ја сàмо кр̀ву имàла. Мўзѐм кр̀ву, такò подлѐвам, сѝрим сѝра. Нѐки пўт, нѐки кàже, прàвили тà пòдлев. Мòја мàјка није, òна све купòвала. Нѐ знам тàмо од сѝришта од нѐшто, ја тò нѐ знам уòпште, а сàд се купўје пòдлев у флашу и подлѝјемо и такò. Жѝво се подлѐва, сàм не вàља кад мнòго лàдно, нѐ ти се подлѝје, да бўде млàко. За јѐло кўвамо млѐко. Др̀бимо. Кўј вòли заслàђено, кўј вòли с качàмак, кўј вòли с кѝсео лѐба. Мѝ смо вѝкàли кѝсео лѐба овàј жѝтни лѐба, прѐ није имàо мнòго жѝтни лѐба кат сам ја бѝла дѐте, па свѐ прòја и качàмак. Јѐли смо млѐко и сѝра млòго кат смо бѝли дѐца.

Кат се скува млеко, па се олади, тад има кајмак, али ми то нисмо сакупљали кајмак. То тамо у планину, овде, а и ови Златини, Ацини ... купе кајмак, носе на Златибор, то кајмаци, каже, па млеко остане после посно, па подлијеш сира. А ми то нисмо купили никад. Кад млеко дебело, оно има кајмак за прс. Тако смо јели то млеко са све та кајмак. Сира масан кад има кајмак кат подлијеш.

Не кувамо млеко, но тако. Мешаш и подлијеш, масан сира кат подлијеш, за нож се вага како масан и леп сира. Још кад има овче млеко, тврд сира – мош се врлиш сас велију.

Кад били мој баба и деда, они све ко^г трла то радили. Нису ко^г куће стоку држали. Имале чабрице дрвене. Друго чабар за сланину, друго чабрице. И они све у те чабрице дрвене чували.

Кад ми подлевамо, ми све оно што изађе из сира, ми то сунемо у лонац, па није сув – сурутка. Ово се зове пресолац: узнеш воду и посолиш добро, провриш ту воду и да ју оладиш да буде ладна, па прелијеш онџ велије, онџ проврџ и лепо.

Кисело млеко, они то ватали ту мају ... пре кад није имало да се купе, па скувају млеко, па врло млако да буде и на једну шерпу, туриш као ово једна чаша што од јогурта, тако да буде, па измешаш, мутиш, мутиш ... и долеваш млеко и мутиш... па направиш пуну паницу као пџну и млеко и ту мају, ондак сунеш у та лонац што ће да правиш кисело млеко, па сечџ после па кусаш како лепо.

(Косара Милорадовић, 1931)

Кат помузџш краву, млеко млако прецџдиш на цџдио у лонац, а музџш или у лонче од литар или у кофу. У лонац се музло пре млеко, кад није имала кофа. Ставиш у лонче, музџш, па сипаш у лонац већи, из лончџта у пластичну кофу и после прецџдиш млеко. Јџдан део, ак-џћеш да скуваш да пијеш белу кафу или да дрџбиш са хлебом. Скува се, а јџдан део се подлије у лонац. Млако млеко се подлије са подлев, сџриште, како џћеш. И кад стоји на крај шпорџта, пушти сурутку да га сурутка огрџзне.

После се суне у цџдио, па се стави да се искапље. Закачиш ил на неку лџтву, ил на неки џксер ... па се после прџтисне. Скупи се као лџптица и стџгне се и оно се ицџди. Кат се оцџди на цџдњак, цџдњак дрвџн, ако немаш то, џнда даска. Дрвџн цџдњак има три нџге, маљо навијџн на јџдну страну, па има де му излази сурутка на ту страну и прџтиснеш сира ... чим џмаш, тањџр, па преко тањџра камен, или нешто шта џмаш, па прџтиснеш. Прџ се стављао сира у чабрице, сад у кофе, у пластичне канте....

Посолиш прџво на днџ шерпу, па мџтнеш сира, па одозгџ посолиш, па поклџпиш, џно отпушти сурутку и ти га сутрадџн рџђаш у суд џ шта

Ће да проври и сунеш ону сурутку ма̀ло преко њѐга, ђно са̀мо отпу̀шти сурутку, не полѐва се.

(Љубица Спасојевић, 1953)

Марина Спасоевич

ИЗ ПРОБЛЕМАТИКИ ИЗУЧЕНИЯ ЛЕКСИКИ ОБРАБОТКИ
МОЛОКА И МОЛОЧНЫХ ПРОДУКТОВ В РЕСАВСКОЙ ОБЛАСТИ
(на материале села Велики-Попович)

В работе представлен материал из одной области материальной культуры – переработки молока и видов молочных продуктов, собранный в селе Велики-Попович, в средней части бассейна реки Ресава. Представленный материал анализируется и с лексической точки зрения: выделяются синонимические ряды (*йодлев-маја-сирииѝе*), указывается на конкуренцию лексических единиц, вытеснение и специализацию отдельных лексем и их семантических реализаций (напр. *млекара* 'завод по переработке молока и молочных продуктов; помещение с соответствующим оборудованием для сбора и хранения молока в рамках сельскохозяйственных кооперативов и подобных фирм', а не уже 'помещение/строение в хозяйстве с таким назначением') и т. д. Несколько диалектными текстами иллюстрируется функционирование этой лексики в этнографическом и социальном контекстах.